PERECHI SINONIMICE ADVERBIALE INTRAENUNŢIALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE

ADRIAN CHIRCU
Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

„*Stilul beletristic a continuat procesul de rafinare a mijloacelor de expresie acumulate în cursul experienţei impuse de scrisul beletristic bisericesc*.” (Chivu 2000: 142)

1. Preliminarii

Parcurgerea cu atenţie a vechilor noastre scrieri, fie acestea religioase ori laice, permite identificarea unor construcţii sintactice particulare care, de-a lungul vremii, s-au pierdut, au evoluat sau au fost abandonate, din cauza faptului că au fost simţite greoaie şi că încărcau textele, complicând, într-un anumit fel, cuprinderea semnificaţiilor. Astfel de structuri sunt frecvente în veacurile de început ale scrisului românesc, trădând, adesea, eforturile tălmăcitorilor ori ale cărturarilor de a face cât mai bine cunoscute învăţăturile cuprinse în diferitele cărţi.

În aceeaşi linie a fidelităţii faţă de originale sau a nevoii de argumentare, se înscriu şi asocierile sinonimice adverbiale care sunt prezente în aproape toate textele din secolele al XVI-lea şi al XVIII-lea[1].

2. Stadiul cercetărilor

Încercările de circumscriere a unor grupuri de cuvinte de acest tip nu sunt foarte numeroase, iar, în ceea ce priveşte adverbul, acestea lipsesc, ceea ce explică interesul nostru particular pentru această parte de vorbire, prea puţin studiată din perspectivă lexico-semantică, stilistică ori sintactică.

2.1. Un primă contribuţie în care pot fi reperate discuţii asupra subiectului în chestiune i-o datorăm Stelei Toma (1974: 288–298), care urmăreşte lexicul întrebuinţat de Dimitrie Cantemir în romanul său alegoric *Istoria Ieroglifică*, la care se adaugă şi unele perechi sinonimice particulare („Synonymenpaare”), pe care le reperează în textul cantemirian, fără însă a se referi la adverbe.

2.2. La rândul său, Alexandru Niculescu (1977: 245–250) rediscută această sinonimie ce caracterizează două dintre textele principelui moldovean, precizând că nu avem de-a face cu un caz izolat, ci cu o constantă prezentă atât în latina târzie, cât şi în limbile romanice.[1]

[1] Pentru periodizarea istoriei limbii române literare, vezi Gheţie (1997: 57–58; 269–270) şi Chivu (2000: 26–29). Privitor la bogăţia sinonimică adverbială din epoca veche, a se consulta şi studiul nostru (Chircu 2013: 64–95).

BDD-V2350 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:49 UTC)

Pe lângă faptul că sunt valorizate atributele retoricii, asocierea sinonimică are roluri bine determinate, şi anume acelea de a aduce lămuriri privitoare la primul termen folosit, de a contribui la armonia şi la simetria frazei sau de a realiza structuri expresive.

Chiar dacă sinonimia semnalată în studiul amintit este, în bună măsură, parţială ori contextuală, aceasta ilustrează fără de îndoială largile posibilităţi de nuanţare şi, implicit, de intensificare ori de diminuare a semnificaţiilor cuvintelor.[2]

Raportându-se şi la operele unor cronicari (Grigore Ureche, Miron Costin), lingvistul bucureştean remarcă faptul că, şi în cronici, sunt prezente structuri similare, aspect datorat retoricii latineşti, conchizând prin a afirma că:

> „stilul reluărilor sinonimice binominale coboară, în timp, din retorica latină clasică până în latina târzie şi în cea medievală, pentru a ajunge, prin colegiile catolice din Polonia şi prin academiile orientale ale Constantinopolului, în cultura românească a secolelor XVII-XVIII. Limba culturii româneşti adopta astfel, indirect, prin intermediari nonlatini, elemente de cultură latină. O limbă latină îşi găsea, nu fără dificultăţi, structurile culturii latine originare”[3] (Niculescu 1977: 250).

În sprijinul ideii vechiculate mai sus de către Alexandru Niculescu, oferim şi câteva exemple relevante, excerptate de către noi:

(1) ***Ce feliu de cust va să custe ? Sau ce chip de traiu ca să trăiască***? (DC, D, p. 34)
(2) *…şi toate ale lui* ***ştiute***, ***adeverite*** *şi* ***văzdite*** *i să văd a fi. Însă toate învăluite şi nice într-o parte spre ieşire loc sau cărare află* (DC, D, p. 103)
(3) *Iar pre muncitorul Maxentie îl coprinsă* ***o frică*** *şi* ***o groază*** *mare de oştile fericitului Constandin* (ÎNB, 49v, p. 173–174)
(4) *Drept aceia, frate, foarte iaste* ***bine*** *şi* ***frumos*** *şi să cuvine* ***a le grăi*** *şi* ***a le povesti***[4] *de cele ce sântu de folos sufletului…* (ÎNB, 9r, p. 136).

3. Tipologia şi analiza structurilor sinonimice

Considerăm că observaţiile acestui din urmă lingvist (Niculescu 1977: 245–250) acoperă parţial subiectul pe care ne propunem să-l circumscriem, din moment ce perechi

---

[1] A se vedea în franceza veche: „*Si li demandent* ***dulcement*** *e* ***süef***.” [‘El îi cere dulce şi încet.’] (Roland, 156, p. 174-175) sau „*E ! Durendal, cum es e* ***clere*** *e* ***blanche****/Cuntre soleil si* ***luises*** *e* ***reflambes***. [‘Ei ! Durendal, cât eşti de clară şi strălucitoare (albă)’/Ce luceşti şi înflăcărezi în bătaia soarelui]” (Roland, 172, p. 175)

[2] Ştefan Giosu (1973: 288) observă că „D. Cantemir foloseşte şiruri întregi de cuvinte nu numai când urmăreşte efecte auditive, ci şi pentru a întări o idee”.

[3] Aceeaşi idee a influenţei latine, în astfel de structuri, o remarcă şi Dragoş Moldovanu (1997: 105), la Cantemir şi la alţi cronicari, în „selecţia procedeelor periferice la nivelul limbii populare, dar tipice pentru stilul clasic, şi extinderea lor la alte categorii sintactice (sau utilizarea lor în alte contexte situaţionale) decât cele uzuale. Astfel paralelismul, cunoscut doar poeziei populare, devine un procedeu fundamental al stilului narativ prozastic. […] În forma sa elementară, reduplicarea, «constă din a lega cuvintele sau expresiile două câte două, după exemplul oratorilor latini în căutarea numărului»”.

[4] A se vedea şi structura asemănătoare din vechea franceză: „*La roïne commande descendre la pucele/Lors commença a* ***dire*** *et* ***conter*** *la novele*;” [‘Regina îi spuse fetei să coboare/ Atunci începu să zică şi să povestească.’] (Alexandre, 433, p. 712.)

BDD-V2350 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:49 UTC)

sinonimice asemănătoare sunt înregistrate şi în alte texte româneşti[1], fără o înrâurire latinească evidentă. Având în vedere faptul că, pentru o delimitare exactă a acestor construcţii, este nevoie de un studiu aprofundat al părţilor de vorbire antrenate în structurarea enunţurilor, ne vom limita cercetarea la adverb şi la unităţile frazeologice adverbiale identificate în texte din epoca de început a limbii române, mult mai dinamică în perspectivă lexico-semantică şi morfologică.

3.1. După cum se va observa, multe dintre aceste structuri evidenţează un caz concret de sinonimie morfologică, care

> „presupune două sau mai multe structuri morfologice diferite ce transmit aceeaşi informaţie gramaticală (şi anume aceeaşi categorie gramaticală) şi care trebuie să respecte principiul comutabilităţii, cu precizarea că există cazuri în care se poate vorbi şi de aceeaşi informaţie semantică, pe lângă aceeaşi informaţie categorială" (Dănilă 2011: 148).

Urmărind îndeaproape sinonimia în limba română veche, Florica Dimitrescu (1995: 37) constată că numărul mare de termeni antrenaţi în serile sinonimice se explică prin grija „traducătorilor pentru precizie sau pentru atingerea unor nuanţe, a frământărilor lor pentru a găsi cuvântul cel mai adecvat poate şi cel mai expresiv şi care să aibă o putere de circulaţie mai largă".

3.2. Aşa cum am afirmat *supra*, interesul specialiştilor pentru comportamentul intra- şi interenunţial al adverbului este relativ scăzut, însă studiul tendinţelor anterior semnalate poate fi benefic din numeroase puncte de vedere, căci ilustrează nu numai dinamica asocierilor, ci şi selectarea unităţilor adverbiale.

3.2.1. Cel mai adesea, în structurile investigate, apare adverbul relativ-interogativ-exclamativ ***cum***, căruia i se asociază mai ales locuţiunea sinonimică ***în ce chip***, care cunoaşte diverse poziţionări intraenunţiale. În astfel de cazuri, vorbim despre o pereche sinonimică lexico-frazeologică, „întrucât relaţia de echivalenţă se stabileşte între un cuvânt ca unitate lexicală şi un grup de cuvinte care formează o unitate frazeologică" (Hristea 1994: 138):

(5) *Iară ceia ce se adună de pre cuscrie în multe chipure se găsesc, că întru aceastea* ***cum şi-n ce chip*** *pre spiţe cei de demult n-au socotit* (Prav. 1581, 260v, p. 178)
(6) *De aicea învăţăm* ***cum în ce chip*** *nu puse pre Hristos nimea mâna, derepce că nu era venit ceasul său* (C, TE, 46r, p. 61)
(7) *Striga-voiu cu glas mare* ***cum în ce chip*** *înmulţeşte-se avuţia, cu atâta şi mai mişelu se face* (C, TE, 95r, p. 91)
(8) ***Cum şi în ce chip*** *poate să să arate vrăjmaşiia bărbatului şi cu ce lucru* (Prav. 1646, 22, p. 119)
(9) ***Cum, vare în ce chip*** *vasul carele-i prea plin nu mai poate cuprinde în sine mai mult de ară şi turna cineva* (IZV, SA, 17v, p. 27)
(10) *Folosul dintâiu iaste învăţătoriu, că ne învaţă să ştim* ***cum în ce chip*** *au putut face Dumnedzău şi rodi toate faptele mari*. (IZV, SA, 7v, p. 17)
(11) *Aşijdere să socotească* ***cum*** *şi* ***în ce chip*** *s-au făcut acel păcat sau în ce loc cândai să va fi prilejit de va fi făcut şi fără voia lui*. (ŞTB, 193, p. 222)

[1] Silvia Chiosea (2014: 694-696) identifică mai multe serii sinonimice substantivale (mai rar adjectivale ori verbale) într-un manuscris din secolul al XVII-lea. (Ms. BAR 766).

BDD-V2350 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:49 UTC)

(12) *…să cade acum să grăim* ***în ce chip*** *şi* ***cum*** *să putem şi să trebuie a cerca…* (SMC, L, p. 109)
(13) *…iar noi de aicea începem viiaţa acestuiaşi, care mai sus am zis* ***cum*** *şi* ***în ce chip*** *s-au rădicat şi domniia au luat…* (CM, II, RG-AB, p. 12)
(14) *Şi cum întră în pivniţă domnul cu Stoian, începură a să sfătui* ***cum*** *şi* ***în ce chip*** *vor face să piarză pre acel niam*. (AU, CP, I, 142, p. 124-125).

3.2.2. Se poate observa, în toate aceste exemple, că se oscilează în ceea ce priveşte întrebuinţarea conjuncţiei coordonatoare copulative ***şi***, uneori, avem o intercalare a adverbului interogativ (particulei interogative) ***vare*** 'oare' (9), care induce o nuanţă suplimentară, în enunţ. De asemenea, am remarcat şi faptul că, în aceste perechi sinonimice, poziţia iniţială este ocupată de ***cum*** (5-11, 13-14), însă sunt şi unele cazuri în care acesta apare în poziţie secundă (12). De asemenea, exemplele (6), (7) şi (10) permit şi o altă interpretare, şi anume încadrarea lui ***cum*** în clasa conjuncţiilor, ceea ce anulează valoarea sa adverbială şi exclude interpretarea unor astfel de structuri ca sinonimice. În acest sens, Camelia Stan (2013: 181) consideră că:

> „*cum* are statut ambiguu, între adverb relativ şi conjuncţie, atât în construcţiile cu modul conjunctiv (*cum să*/*se*), cât şi în cele cu alte moduri verbale (*cum* „că"), parte dintre structuri, atestate, mai ales, în traducerile din secolul al XVI-lea, sunt calcuri slavone".

3.2.3. În unele situaţii, locuţiunea adverbială conţinând constituentul ***chip*** e înlocuită cu alta, în a cărei structură apare sinonimul acestuia, şi anume ***fel***, având valori funcţionale similare[1]:

(15) *Dară, tu, nebunule,* ***cum*** *şi* ***în ce feliu*** *şi pentru ce mă urăşti* ? (DC, D, p. 23)
(16) *…ades că-ţi iaste cu gândul a te bate să gândeşti şi* ***cum*** *şi* ***în ce feliu*** *îţi iaste a te lovi, în minte să-ţi fie* (DC, D, p. 130)
(17) *…făcut-au socoteală şi s-au sfătuit cu toată boierimea pentru dăjdiile şi nevoile ţărîi,* ***cum*** *şi* ***în ce fel*** *s-ar putea afla mijloc ca acela…* (CM, II, RG-AB, p. 112).

3.2.4. În alte cazuri, în locul adverbului relativ-interogativ-exclamativ ***cum***, este folosit ***aşa*** (18–19) sau compusul ***altcumva*** (20):

(18) *…****aşea într-acela chip*** *şi deşarta mărire prindu pre oamenii cei măreţi…* (IS, L, p. 53)
(19) *Şi* ***aşia într-acesta chip*** *când stau porunceşte Ferdinand prin cărţi, la Batişte Constand, oricum ar putea face….* (AU, CP, I, 212, p. 190)
(20) *…căci* ***altcumva***, ***în ce chip*** *Zerhon putea să producă râsul, dacă n-ar fi fost înţeles de huni* (PM, I, p. 236).

3.2.5. Uneori, primul element al perechii sinonimice nu mai este ***cum***, ci un alt adverb de mod, iar cel ce-al doilea, o locuţiune adverbială, care impune o nuanţă intensificatoare în enunţ:

[1] Pentru alte detalii privitoare al întrebuinţarea acestor două substantive, în structuri adverbiale, vezi Chircu (2012: 54-60; 2011: 57-66) şi Vasile (2013: 87-120).

BDD-V2350 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:49 UTC)

(21) *…şi vrea să-l ia **degrab' şi făr' de zăbavă**, să-l ducă la împăratul să-şi dea seama de mulţimea multă de galbeni…* (ÎNB., 91v, p. 210)
(22) *…împreună cu părintele şi cu duhul svânt, acmu şi **pururea** şi **întru veaci de veaci**…* (V, CC, Vr, p. 149)
(23) *Dănţuiaşte cu ceia ce să află acolo **pururi** şi **în veaci** cărora li s-au întemenicit picioarele…* (IS, L, p. 50)
(24) *…tâmplându-să **chiar** şi **fără prepus**, cum şi în ce chip s-au lucrat putem dzice că le ştim…* (DC, H, I, 159, p. 154)
(25) *Că toţi nu vom adormi, iară toţi ne vom schimba **îndată** şi **în clipeala ochiului**, în trâmbiţa cea de apoi* (MP, MO, I, 119-121, p. 261)
(26) *Iară **pre alt chip** şi **aimintrea** putem înţeleage iarna acea fără rod, acea vreame când nime nu se naşte întru pocoanie* (EÎ, p. 283).

3.2.6. Asocierea sinonimică intrapropoziţională se întâlneşte şi în situaţiile în care avem două unităţi frazeologice adverbiale, constituite dintr-o prepoziţie simplă sau compusă şi o parte de vorbire nominală (determinată sau nu de un adjectiv) sau de provenienţă verbală, adjectivală ori adverbială. În astfel de situaţii, avem de-a face cu o asociere sinonimică frazeologică, în care sunt implicate „două […] grupuri de cuvinte cu statut de unităţi frazeologice (adică locuţiuni, expresii, perifraze sudate etc.)" (Hristea 1994: 138):

(27) *Care să face **într-ascuns** şi **pre supt cumpăt*** (IZV, SA, 94r, p. 106)
(28) ***Cu greu** şi **cu strâmt** iaste neştine a da cap şi începătură fieştecăruia lucru, mai vârtos celuia, când nicicum, nici de nici o parte ajutor iaste…* (CC, IŢR, 1r, p. 145)
(29) *Domnul Dumnedzău **în multe chipuri** şi **în multe feliuri** au grijit de mântuinţa rodului omenesc…* (V, CAZ., 321v, p. 275)
(30) *…jiganiia aceasta **cu blândeţe** şi **cu binişor**, iară nu **cu îndârjie** şi **cu rău**, ieste de domolit* (DC, II, p. 350)
(31) *…osteninţa mea **în zădar** şi nevoinţa **în darn** îmi va ieşi…* (DC, II, p. 236)
(32) *Ca să nu auză ei acea muncă şi acel lucru **de pripă** şi **de năprasnă**, şi să se mire şi să se spământeze* (C, EV, 90, p. 88).

3.2.7. Se observă, adesea, mai ales în texte cantemiriene, folosirea succesivă, în acelaşi enunţ, a unităţilor frazeologice ***în ce chip*** şi ***în ce fel***, primul loc fiind ocupat de cea dintâi dintre acestea:

(33) *Acmu dară, pentru aceştia adevărat şi fără înşelăciune să-mi spui, **în ce chip** şi **în ce feliu** s-au petrecut ?*" (DC, D, p. 27)
(34) *Şi într-acesta chip eu pre dânşii socotindu-i şi de tot răul ferindu-i, oare **în ce chip**, **în ce feliu** şi cine ar fi acela ce ari de mine a să despărţi vrea…* (DC, D, p. 36).

3.2.9. De asemenea, avem şi cazuri în care sinonimia se realizează între adverbe de provenienţă adjectivală (participială), locul prim al acestora, în cadrul sintagmelor, fiind unul aleatoriu:

(35) *Cum să arete că tocma aşea iaste **lesne** şi **uşor** Sfinţiei Sale a scula morţii, câtu-i de lesne a deştepta pre adurmiţi din somnu* (IZV, SA, 60v-61r, p. 71)
(36) *Deci de vreme ce purcede de la scaunul lui Dumnezeu şi al Mielului, **chiar** şi **deşchis** arată că purcede de la Tatăl şi Fiiul* (IC, C, 62, p. 67)

BDD-V2350 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:49 UTC)

(37) *…Să ne curăţim mentea noastră, să him gata către Măgura Daborului să ne suim, ca să vedem* ***curat*** *şi* ***chiar*** *svânta troiţă* (V, CAZ., 98r, p. 475).

3.2.10. În unele situaţii, pentru o mai bună înţelegere a semnificaţiei unor cuvinte, se recurge la construcţii apozitive de tip nominal, ce conţin substantivul bază al celui dintâi adverb derivat (39), care însoţeşte modalul ***chip*** sau sunt şi structuri adverbiale sinonimice marcate prin adverbul apoziţional ***adecă*** (38-39), care au un rol explicativ[1]:

(38) *Aicea dară puţin în înştiinţare a vă da ne trebuie,* ***cum adecă şi în ce chip*** *începătura socotelii nostre au fost* (DC, H, I, 24r, p. 35)
(39) *Iară Iacov îşi mută mânile* ***cruciş****, adecă le tinse* ***în chipul crucei*** (PI, 105r, p. 155)[2].

3.2.11. Se observă că, în mare măsură, asocierea sinonimică priveşte unităţile adverbiale de mod, dar sunt şi situaţii în care sunt antrenate şi alte adverbe, cum ar fi cele locative, ale căror construcţie şi interpretare sunt identice cu cea a modalelor:

(41) *… că oare* ***unde în ce loc*** *voiu orândi pomeana numelui mieu, acolo la tine voiu mearge şi te voiu blagoslovi pre tine* (PO, 24, p. 246)
(42) ***Unde*** *şi* ***în ce loc*** *la arătare vom pune această cunună, ce iaste de izvorul lacrămilor svenţiei sale…* (IS, L, p. 53)
(43) *Iară* ***unde şi în ce loc*** *să fie fost zidit acel pod, pre cât a noastră nevoinţă a să întinde au putut…* (DC, H, I, 241, p. 209).

3.2.12. În cazul structurilor sinonimice reperate, putem discuta despre un tip special de sinonimie sintactică, de gradul I, care se caracterizează „atât prin identitate la nivelul informaţiei sintactice (*funcţiei sintactice* şi raportului generator de această funcţie), cât şi prin identitate la nivelul informaţiei semantice" (Hoarţă-Cărăuşu 2007: 231), interşanjabilitatea putându-se opera, fără a afecta structura enunţului.

3.2.12.1. La rândul său, Sorin Stati (1966: 143) susţine că, în astfel de cazuri, ar trebui să discutăm despre o echivalenţă sintactică, căci avem elemente ale enunţului care „transmettent le même «contenu» de conscience", ceea ce ilustrează un fenomen de reiterare a funcţiei sintactice din necesităţi argumentative.

3.2.12.2. Cel mai adesea, se observă că funcţiile sintactice „exprimate prin cuvinte sintetice sunt sinonime sintactic cu părţile de propoziţie exprimate prin structuri analitice" (Hoarţă-Cărăuşu 2007: 232), dar sunt prezente şi perechi de sinonime sintetice. Totuşi, poate fi remarcată o diferenţiere din punct de vedere stilistic, sugerată de topică, sau preferinţa pentru un anumit sinonim, încărcat mai mult sau mai puţin de semnificaţii:

(44) *…şi cu mare înţelepciune au grăit către-înşii, uneori* ***deşchis*** *şi* ***la arătare****, alteori* ***acoperit*** *şi* ***cu pildă****…*" (V, CAZ., 321v, p. 275)
(45) *Care mai* ***chiar*** *şi mai* ***luminos*** *să putem înţelege, să dezlegăm aceste 4 întrebări*. (IZV, SA, 4v, p. 14).

[1] Pentru mai multe detalii asupra comportamentului acestui adverb apozitiv, în limba veche, vezi Zafiu (2015: 425-453) şi Zamfir (2015: 208).
[2] În acest enunţ, autorul optează pentru o echivalare nominală, cu prepoziţie cu genitivul.

BDD-V2350 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:49 UTC)

3.2.13. În majoritatea situaţiilor, funcţia sintactică a elementelor constitutive ale perechilor sinonimice este cea de complement circumstanţial de mod, mai rar înregistrându-se şi alte realizări sintactice, dintre care le amintim pe cele apozitive ori locative. Camelia Stan (2013: 224) consideră că „grupul adverbial este realizarea tipică a circumstanţialului de mod în limba veche (ca şi în perioadele următoare)".

4. Concluzii investigative

Aspectele evidenţiate în prezentul studiu au permis interpretarea faptelor de limbă din varii perpective, şi anume lexicală, gramaticală şi stilistică. Astfel, pe lângă perechile lexicale, ar trebui să discutăm despre perechi sinonimice cumulative, căci acestea conţin şi informaţii semantice, morfologice, sintactice şi stilistice.

Din analiza structurilor reperate în limba veche, reiese faptul că apariţia perechilor sinonimice se datorează, în principal, unor raţiuni de ordin diafazic ori diastratic, ce vizează, în bună măsură, înţelegerea demersului argumentativ, fie acesta religios ori istoric. La nivel intraenunţial, perechile sinonimice înregistrate în cursul veacurilor au un rol de intensificare sau de atenuare a semnificaţiei în cadrul enunţurilor în care apar. Oscilaţiile în constituirea lor ne apar normale şi se înscriu în tendinţele generale de evoluţie a limbii române.

IZVOARE

Alexandre – De Paris, Alexandre, *Le Roman d'Alexandre*, traduction, présentation et notes de Laurence Harf-Lancner (avec le texte édité par E. C. Armstrong et al.), Paris, Librairie Générale Française, 1994.

AU, CP – Axinte Uricariul, *Cronica Paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, vol. I-II, ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva, 1993-1994.

C, EV – Coresi, *Carte cu învăţătură* (1581), publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, Textul, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co, 1914.

C, TE – Coresi, *Tâlcul evangheliilor şi Molitevnic românesc*, ediţie critică de Vladimir Drimba, cu un studiu introductiv de Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.

CC, IŢR – Constantin Cantacuzino, *Istoriia Ţărâi Rumâneşti*, ediţie critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar şi indice de nume proprii de Otilia Dragomir, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.

CM, II, RG-AB – *Cronicari munteni* (Stolnicul Constantin Cantacuzino, Anonimul Cantacuzinesc, Radu Popescu, Radu Greceanu, Anonimul Brîncovenesc), vol. I-II, ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961.

DC, D – Dimitrie Cantemir, *Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea sau giudeţul sufletului cu trupul*, text stabilit, traducerea versiunii greceşti, comentarii şi glosar de Virgil Cândea, postfaţă şi biliografie de Alexandru Duţu, Bucureşti, Editura Minerva, 1990.

DC, H – Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, glosar şi indici de Stela Toma, vol. I-II, Bucureşti, Editura Minerva, 1999-2000.

DC, II – Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediţie ilustrată de Simona Runcan, Bucureşti, Editura Minerva, 1973.

EÎ – *Evanghelie învăţătoare* (Govora, 1642), ediţie, studiu introductiv, note şi glosar de Alin-Mihai Gherman, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.

IC, C – De Camillis, Iosif, *Catehismul* (Trnava, 1726), prefaţă de Iacob Mârza, transcrierea textului, studiu introductiv, îngrijirea ediţiei de Eva Mârza, studiu teologic, note de specialitate de Anton Rus, bibliografie selectivă, indice de Eva Mârza, Anton Rus, Sibiu, Editura Imago, 2002.

BDD-V2350 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:49 UTC)

IS, L – Ioan Scărarul, *Leastviţa sau Scara raiului*, ediţie, notă asupra ediţiei şi glosar de Ioana Panaite, prefaţă şi revizuirea transcrierii interpretative de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Trinitas, 2007.

IZV, SA – Ioan Zoba din Vinţ, *Sicriul de aur*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Anton Goţia, Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

ÎNB – *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă, studiu introductiv şi note de Dan Zamfirescu şi G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

MP, MO – Petru Movilă, *Mărturisirea ortodoxă*, editată de Niculae M. Popescu şi Gheorghe I. Moisescu, Iaşi, Editura Junimea, 1966.

PI – *Palia istorică*, studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Alexandra Moraru şi Mihai Moraru, Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2001.

PM, I – Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, Iaşi, Editura Junimea, 1990.

PO – *Palia de la Orăştie* (1581-1582). *Text – Facsimile – Indice*, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968.

Prav. 1581 – *Pravila ritorului Lucaci* (1581), text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1971.

Prav. 1646 – *Carte românească de învăţătură* (1646), ediţie critică, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1961.

Roland – *La Chanson de Roland*, édition critique et traduction de Ian Short, Paris, Librairie Générale française, 1990.

SMC, L – Samuil Micu Clain, *Loghica*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Mihai Alin Gherman, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2007.

ŞTB – *Şeapte taine a besearecii* (1644), ediţie critică, notă asupra ediţiei şi studiu filologico-lingvistic de Iulia Mazilu, cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Universităţii «Alexandru I. Cuza», 2012.

V, CAZ – Varlaam, *Cazania* (1643), ediţie îngrijită de Jacques Byck, Bucureşti, Editura Regală pentru Literatură şi Artă, 1943.

V, CC – Varlaam, *Opere. Răspunsul împotriva catihismului calvinesc*, ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

BIBLIOGRAFIE

Chiosea, Silvia, 2014, „Some Lexical Aspects of two Unknown Texts from the 17th Century: a Greek-romanian Letter and an Ecomium adressed to Constantin Brâncoveanu (Ms. BAR 766)", în Iulian Boldea (coord.), *Communication, context, interdisciplinarity*, vol. III (Language and discourse), Târgu-Mureş, „Petru Maior" University Press, p. 686–697.

Chircu, Adrian, 2011, „Despre mod, în «fel şi chip». Observaţii asupra gramaticalizării adverbiale a unui substantiv, rom. *chip*", în Rodica Zafiu, Camelia Uşurelu, Helga Bogdan Oprea (eds.), *Limba română: ipostaze ale variaţiei lingvistice*, Actele celui de-al 10-lea Colocviu al Catedrei de limba română (Bucureşti, 3-4 decembrie 2010), vol. I (Gramatică şi fonologie. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie şi filologie), Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 57–66.

Chircu, Adrian, 2012, „Despre fel, în multe chipuri. Observaţii asupra lexicalizării şi gramaticalizării adverbiale a unui substantiv, românescul *fel*", *Limba română*, LXI, 1, p. 54–60.

Chircu, Adrian, 2013, „Adverbe, locuţiuni şi expresii adverbiale în dicţionarul lui Teodor Corbea: Dictiones latinae cum valachica interpretatione", în Aurelia Merlan, Rodica Nagy (coord.), *Omagiu lui C. Dimitriu, la 80 de ani*, Suceava, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare", p. 65–95.

BDD-V2350 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:49 UTC)

Chivu, Gh., 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Dănilă, Elena, 2011, *Probleme de gramatică a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Dimitrescu, Florica, 1995, *Dinamica lexicului românesc. Ieri şi azi*, Cluj-Napoca-Bucureşti, Editurile Clusium & Logos.
Gheţie, Ion (coord.), 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Giosu, Ştefan, 1973, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Hoarţă-Cărăuşu, Luminiţa, 2007, *Dinamica morfosintaxei şi pragmaticii limbii române actuale*, Iaşi, Editura CERMI.
Hristea, Theodor, 1994, *Probleme de cultivare şi de studiere a limbii române contemporane*, Bucureşti, Academia Universitară Athenaeum.
Moldovanu, Dragoş, 1997, *Dimitrie Cantemir, între Orient şi Occident*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române.
Niculescu, Alexandru, 1977, „Structuri sinonimice binare în stilul lui Dimitrie Cantemir", în Suzana Carmen Dumitrescu, *Dimitrie Cantemir interpretat de*, Bucureşti, Editura Eminescu, p. 245–250.
Stan, Camelia, 2013, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Stati, Sorin, 1966, „Homonymie, synonymie et équivalence en syntaxe", *Revue Roumaine de Linguistique*, tome XI, nr. 2, p. 133–146.
Toma, Stela, 1974, „Über den Wortschatz in Cantemiris Roman *Istoria ieroglifică*", *Dacoromania*, Jahrbuch für Östliche Latinität, nr. 2, p. 288-298.
Vasile, Carmen, 2013, *Adverbul românesc între continuitate latină, specific balcanic şi evoluţie internă*. Bucureşti, Muzeul Naţional al Literaturii Române.
Zafiu, Rodica, 2015, „Presentative Markers in Old Romanian: Divergent Changes in the Syntactic an Pragmatic Uses of ***adică*** and ***iată***", în Gabriela Pană-Dindelegan *et alii* (eds.), *Diachronic Variation in Romanian*, Chapter XVI, Cambridge, Cambridge Publishing Scholars, Newcastle upon Tyne, p. 425–453.
Zamfir, Dana-Mihaela, 2015, „Adverbul *adică* în cursul istoriei limbii române. Schimbări semantice şi relaţii sinonimice. Modificări fonetice şi amplificări expresive", în Eugen Pavel, Nicolae Mocanu (eds.), *Caietele Sextil Puşcariu*, I (Actele Conferinţei Internaţionale „Zilele Sextil Puşcariu", ediţia I, Cluj-Napoca, 12-13 septembrie 2013), Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", p. 183–208.

INTRASENTENTIAL ADVERBIAL SYNONYM PAIRS IN OLD ROMANIAN

(*Abstract*)

The aim of the paper is the study of adverbial synonym structures in use since the earliest attested Romanian texts (examples: "…***cum*** [how] *and* ***în ce feliu***…[in what way]", DC, D, p. 23). Despite attempts to analyse this phenomenon (Al. Niculescu and Stela Toma), previous studies were rather general in character and focused on parts of speech such as verbs, nouns and adjectives.

Therefore, this paper will thoroughly analyse the lexical and syntactic behaviour of the adverb, which has proven to be both interesting and particular. Although such structures probably occurred due to stylistic reasons, emphasis will be laid on relevant structures as well as on the mechanisms that led to such syntagms. A diachronic approach can also help one understand the formation of phraseological units that have survived until now but which cannot be fully understood without an in-depth study.

The study of these language facts will undoubtedly facilitate a better understanding of the structure of statements, both at intersentential and intrasentential level.

BDD-V2350 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:49 UTC)